

Tasavvufun amelî-hâlî ve temel esasları itibariyle, vahyin gelişiyle birlikte, bizzat Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem tarafından hayata geçirildiği, önceki bölümde belirtilmişti. Özellikle Mekke devri, daha çok dini-ahlakî prensiplerin yer aldığı bir rûhî olgunluk kazanma dönemi olmuş ve sahabe-i kiram; bu usûl üzere, bütün ümmetin mürşid-i kamili, Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem tarafından yetiştirilmiştir.

Tasavvufun müstakil bir ilim olmaya başlaması ise diğer temel İslâmî ilimler olan; Fıkıh, Tefsir, Akaid ve Hadiste olduğu gibi asr-ı saadetten iki-üç asır sonradır. Aynı şekilde, bu ilimler de esasları itibariyle, Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem zamanında mevcut olmakla beraber, henüz ihtiyaç hissedilmediğinden tedvîn edilmemiş, düzenli birer ilim dalı olarak ortaya konulmamıştır.

Tasavvuf ve diğer İslâmî ilimlerin bir ihtiyaç haline gelmesi, sahabe-i kiram ve tabiînden sonraki dönemlerde, dinin aslından uzaklaşılması sebebiyledir. Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in tebliğ ettiği hakikî din nuru gizlenip, itikatta sapıklıklar, fikirler arasında ihtilaf vaki olmaya başladı. Cehalet insanlara galebe çalınca; eski adet, gelenek ve görenekleri ibadetlerle karışır, bazen de onların yerini alır hale geldi.

İnsanlar kendi hak bildiği yolda gitmeye ve dünyaya çokça meyletmeye başladı. Dini hükümler ve kurallar, esasları yönünden ikinci plana itilerek, ayetler ve hadisler siyasi veya şahsî amaçlarla indî yorumlara tabî tutulmaya başlandı. Yalnız bir topluluk, salih ameller işlemek, ıssız yerlerde uzlete çekilerek zikir ve ibadetle uğraşmak yolunu seçti.

Sonraları zaviyeler, tekkeler ve hânkahlar inşa edilince; arı-duru kulluk mücadelesini daha sistemli bir şekilde sürdürmeye koyuldular. Salih amellere devam ve tashih-i itikad sonucunda; güzel haller meydana gelmeye, saf zihinler ve cilalı gönüller, marifet-i ilahiyi almaya, yudum yudum tatmaya başladı. Böylece taklidî imandan, tahkiki imana geçtiler.

İmam Kuşeyrî kuddise sırruh'un "Risale"si gibi tarihî kaynaklara göre, ilk tekke Suriye'nin Remle şehrinde bulunan Ebû Hâşim Tekkesidir. İlk defa Sûfî ismini alan da bu zattır. (ö. 150/767)

Ardından Sufiyye mesleğine ilk hareket veren şahıs; Süfyân-ı Sevrî kuddise sırruh hazretleridir. Râbiatü'l-Adeviyye, Şeybetü'r-Râî o devrin feyiz pınarlarından. Sonraki asırda, tasavvufun yayılmasına en çok hizmetleri geçen zatlardan ikisi; Zinnun-i Mısırî (ö. 245/859) ve Bayezid-i Bestâmî'dir.

İşte tasavvuf ilmi böyle bir ortamda, önceleri Evliyaullah'ın sözleri ve hallerinin anlatımından ibaretken; sonraları Cüneyd-i Bağdadî kuddise sırruh (ö. 279/908) gibi zatlarında eser vermesiyle düzenli bir ilim haline gelmeye başladı. Aslında, zahir ilimlerde eser verilmesi bir ilmin olgunluğuna delil olabilmekteyse de, tasavvuf ilmi gibi manevi bir sahada asıl delil, yine tasavvuf üstadlarının kendi hal ve idraklarıdır, kavrayışlarıdır.

Yani, nasıl fıkıh sahasında; Kur'an-ı Kerim ve hadisten sonra fâkih alimlerin ilmî mülâhaza ve görüşleri, bizim için amel yapılabilecek sağlam bir görüş oluşturuyor ve onların bu zahîrî içtihadlarına tabi oluyorsak; aynı şekilde manevî-ruhî hayatımızda da esası Kur'an ve Sünnet'le sabit olan, zikir, fikir, nefis tezkiye ve muhasebesi, râbîta, hatme (zikir meclisi) gibi batınî mesele-lerde de manevî görüş ve içtihad sahibi olan tasavvuf büyüklerine, mürşid-i kamillere tabi olmalı, onları taklit etmeliyiz.

Peygamber Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem, dört büyük halife olan Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali radiyallahu anhüm'e ayrı ayrı zikirler telkin etmiş, ancak bunlardan ikisi yaygınlık kazanmıştır.

Hz. Ebu Bekir radiyallahu anh Efendimizden neşet eden tarik, Sıddıkiyye ismi ve "hafî" (gizli) zikri ile vasıflanırken; Hz. Ali radiyallahu anh Efendimizden de "cehri" (açıktan) zikir ile

vasıflanan tarikatlar ortaya çıkmıştır.

Bu iki ana koldan ayrılan tarikatlar ise yukarıda izah ettiğimiz sebeplerden dolayı, farklı tatbik şekilleri kazanmıştır. Bazı mürşid-i kamiller, yeni bir usul vaz etmeyip kendilerinden önceki üstadının mesleğini devam ettirmişlerdir.